

Chambre des Représentants		Kamer der Volksvertegenwoordigers	
Session de 1928-1929	N° 198		Zittingsjaar 1928-1929
	SÉANCE du 27 Mars 1929	VERGADERING van 27 Maart 1929	

PROPOSITION DE LOI

portant des modifications au Livre III du Code civil en vue de corriger certaines conséquences iniques qui peuvent naître de l'enrichissement sans cause ou de la disproportion excessive entre les obligations des parties.

DÉVELOPPEMENTS

MESSIEURS,

La proposition de loi que nous avons l'honneur de soumettre aux délibérations de la Chambre nous a été inspirée par le spectacle des conséquences douloureuses et souvent iniques que la stabilisation monétaire a entraînées et continue à entraîner pour un très grand nombre de personnes.

En même temps qu'elle sauvait notre pays de la ruine générale, la dévalorisation officielle de notre franc a fait d'innombrables victimes. Les plaintes et les protestations de ces victimes ne cessent de se faire entendre, et chacun les comprend d'autant mieux qu'il a subi personnellement, de façon plus ou moins profonde, le contre-coup de cette grande opération chirurgicale. En de nombreux cas, le sentiment de la justice s'insurge en nous jusqu'à l'indignation, lorsque nous considérons le sort lamentable de certains porteurs de rentes ou d'obligations, de certains assurés, de certains propriétaires réduits à la portion congrue. Ce sentiment cherche des formules, suggère des remèdes qui puissent corriger ou atténuer des conséquences dont l'iniquité est évidente.

L'arrêt de la Cour de Cassation du 14 février 1929 n'a pas manqué de ranimer les espoirs de toutes les victimes de la stabilisation. Mais qu'elles ne se fassent point d'illusion... Cette décision n'a pas la portée générale que quelques commentateurs plus empressés qu'avertis ont cru pouvoir lui donner. Notre Cour Suprême s'est bien gardée de dire que toutes les dettes d'avant-guerre seraient multipliées par 7 et que celles d'après-guerre seraient revalorisées sur la base de la livre sterling à 175 francs. Une « péréquation » générale ainsi comprise serait d'ailleurs la contradiction et l'échec de la stabilisation si laborieusement réalisée en 1926. L'arrêt du 14 février statue en matière d'expropriation. Il décide très sagement qu'un jugement qui intervient après la stabilisation du 25 octobre 1926 doit exprimer, au moyen de l'unité monétaire nouvelle, instituée par cet arrêté, la valeur qu'avait le bien à la date du jugement déclaratif des formalités

WETSVOORSTEL

houdende wijzigingen in Boek III van het Burgerlijk Wetboek om zekere onbillijke gevolgen te verbeteren, die kunnen ontstaan uit de verrijking zonder oorzaak of uit de overdreven wanverhouding tussen de verplichtingen van partijen.

TOELICHTING

MIJNE HEEREN,

Het wetsvoorstel dat wij de eer hebben aan de beraadslagingen der Kamer voor te leggen, werd ons ingegeven door het vaststellen van smartelijke en niet zelden onrechtvaardige gevolgen, welke de muntstabilisatie gehad heeft en nog heeft voor een groot getal personen.

Terwijl de officiële devalorisatie van onzen frank het land van den algemeenen ondergang redde, heeft zij anderzijds ontelbare slachtoffers gemaakt. De klachten van deze slachtoffers komen nog steeds tot uiting en men begrijpt ze des te beter, daar iedereen in mindere of meerdere mate persoonlijk den weerslag van deze groote heekkundige bewerking heeft gevoeld, in vele gevallen, komt ons rechtvaardigheidsgevoel in opstand tot verontwaardiging toe, wanneer wij het ellendig lot bedenken van sommige houders van rentetifels of obligaties, van sommige verzekerden en eigenaars die werkelijk in behoeftigen toestand verkeerden. Dit gevoel en spoort ons aan om formules en middelen te zoeken om deze klaarblijkende onrechtvaardigheid te verzachten.

Het arrest van het Verbrekingshof van 14 Februari 1929 heeft bij al de slachtoffers der stabilisatie de hoop weer doen herleven. Zij moeten zich echter geen begoocheling maken... Dit arrest heeft de algemeene draagkracht niet welke sommige verklaarders, die veeleer bezorgd dan op de hoogte zijn, daaraan hebben gegeven. Ons Opperste Gerechtshof heeft er zich wel voor gewacht te zeggen dat al de schulden van vóór den oorlog met 7 zouden vermenigvuldigd worden en dat de schulden van na den oorlog zouden gerevalueerd worden op grondslag van het pond sterling tegen 175 frank. Eene aldus opgevatte algemeene « perequatie » zou trouwens de tegenstelling en de inzinking zijn van de moeizame stabilisatie in 1926 tot stand gebracht. Het arrest van 14 Februari doet uitspraak in zake onteigening. Terecht wordt hier beslist dat een vonnis uitgesproken na de stabilisatie van 25 October 1926, moet uitdrukken, door

d'expropriation. Qu'on puisse étendre ce raisonnement à d'autres matières que l'expropriation, je le crois volontiers. Mais qu'on ne voie pas, dans un tel arrêt, le signal d'une péréquation générale et en quelque sorte automatique des vieilles dettes ou des vieilles créances. Nous ne demandons pas, nous ne pouvons rien demander de semblable.

*
**

Et cependant, n'y a-t-il rien à faire pour soulager en quelque mesure certaines catégories de victimes qui ne sont pas moins intéressantes que les propriétaires expropriés? Tout en veillant à ne point atteindre le crédit de l'État, ne serait-il pas possible, par exemple, d'autoriser la revision des baux à long terme et d'accorder des exonérations d'impôts ou de taxes aux porteurs de fonds publics souscrits avant la stabilisation? Des propositions ont été déposées dans ce sens, et il est souhaitable que le Parlement puisse enfin délibérer et statuer à leur sujet.

Mais quelles que soient son opinion et sa décision sur ces formules fragmentaires, il nous a paru que le moment était venu de saisir les Chambres d'une solution plus large, qui n'aurait point le caractère d'une loi d'expédient ou d'occasion, mais bien d'une réforme définitive et qui introduirait dans notre Code civil deux grands principes d'équité. Ces principes pourraient, croyons-nous, trouver une application heureuse pour un très grand nombre des victimes de la stabilisation monétaire. Elles pourraient, en tous cas, prévenir de nouvelles iniquités.

*
**

Le premier de ces principes que nous voudrions introduire dans le Code civil n'est pas autre chose qu'une vieille règle du droit romain : « Quiconque s'enrichit sans cause au détriment d'une autre personne, est tenu de l'indemniser, dans la mesure de son propre enrichissement, de ce dont elle s'est appauvrie. » Qu'est-ce dire? Voulons-nous empêcher que désormais un contrat, une vente ou un louage, une opération industrielle, une spéculation commerciale puissent enrichir une des parties au détriment d'une autre? Nullement. Mais ce que le droit naturel admet pas, c'est l'enrichissement injuste ou sans cause. Lorsque les Cours et Tribunaux seront armés par un texte positif contre des abus certains et dont ils ont trop souvent le spectacle, ils pourront, comme ils l'ont fait pour d'autres articles du Code, en déduire logiquement la protection du plus faible. A ne prendre qu'un exemple, qui se rattache au problème de la « propriété commerciale », lorsque le juge se trouvera en présence d'un bailleur intransigeant qui, à l'expri-

middel van de nieuwe munteenheid welke bij dit besluit werd tot stand gebracht, de waarde die het goed had op den datum van het verklarend vonnis der onteigeningsformaliteiten. Dat men deze rede-neering kan toepassen op andere zaken dan de onteigening, wil ik graag toegeven. Doch men zie in dergelijk arrest niet het teeken van eene algemeene en eenigszins automatische pereguation der oude schulden of oude schuldvorderingen. Wij vragen het niet, wij kunnen zulks niet vragen.

*
**

En loch, is er dan niets te doen om eenigermate verzachting te bezorgen aan sommige categorieën van slachtoffers die niet minder belangwekkend zijn dan de onteigende eigenaars? Zou het b. v. niet mogelijk zijn, zonder het krediet van den Staat aan te tasten, de huurovereenkomsten op langen termijn te herzien en ontheffingen van belasting of taxes te verleenen aan de houders van openbare fondsen waarvoor werd ingeschreven vóór de stabilisatie? Voorstellen werden in dien zin ingediend en het ware wenschelijk dat het Parlement eindelijk daarover kon beraadslagen en uitspraak doen.

Doch welke het standpunt en de beslissing van het Parlement, betreffende de fragmentaire formule, ook weze, bleek het ons dat het oogenblik voor ons gekomen was om aan de Kamers eene ruimere voor te leggen, die niet het kenmerk van een voorloopig hulpmiddel, van eene gelegenheidswet zou hebben, doch eene definitieve hervorming zou zijn, welke in ons Burgerlijk Wetboek twee groote billijkheids-principes zou brengen. Deze principes zouden, naar onze meening, op gelukkige wijze kunnen toegepast worden voor een zeer groot getal slachtoffers van de muntstabilisatie. Zij zouden, in ieder geval, nieuwe onrechtvaardigheden kunnen voorkomen.

*
**

Het eerste van deze principes dat wij in ons Burgerlijk Wetboek zouden willen doen opnemen, is niets anders dan een oude regel van het Romeinsch recht : « Wie zich zonder reden verrijkt ten koste van een anderen persoon, is verplicht dezen persoon eene schade-loosstelling te verleenen, voor hetgeen hij armer geworden is en dit in de mate van de verrijking. » Wat wil dit zeggen? Willen wij verhinderen dat, voortaan, een overeenkomst, een verkoop, een huurcontract, eene nijverheidsverrichting, eene handelsspeculatie, een van beide partijen zou kunnen rijker maken ten nadeele van een andere? Geenzins. Doch het natuurrecht neemt niet de onrechtvaardige verrijking, de verrijking zonder oorzaak aan. Wanneer de Hoven en Rechtbanken met een positieven tekst zullen gewapend zijn tegen stellige misbruiken die zij al te dikwijls vaststellen, dan zullen zij, evenals zij het reeds deden voor andere artikelen van het Wetboek, op logische wijze, de bescherming van den zwakkere er uit afleiden. Nemen

ration d'un bail, voudra s'assurer tout le produit de la plus-value que son locataire a donnée à l'immeuble par son activité personnelle (clientèle, invention, marque de fabrique) le principe de l'enrichissement sans cause justifiera parfaitement et à lui seul l'attribution d'une indemnité judiciaire au locataire sortant.

*
**

Le second principe qui devrait aussi, à notre avis, prendre place dans notre Code civil, est plus hardi, bien que, à tout prendre, il ne fasse pas autre chose que d'appliquer à tous les contrats une règle antique que l'article 1674 consacre en matière immobilière : la rescision pour cause de lésion. Dès aujourd'hui, en effet, lorsque le vendeur d'un immeuble a été lésé de plus des sept douzièmes, dans la fixation du prix convenu, il peut réclamer en justice l'annulation de la vente, en dépit de toute clause contraire inscrite dans l'acte. Elargissons cette règle. Poursuivons-en l'application pour les opérations mobilières : vente et louage de choses, prêts, assurances, constitution de rentes, etc., sauf à ne pas fixer, à l'appréciation du juge, une limite aussi étroite et rigoureuse que celle de l'article 1674. Notre formule est prônée par d'éminents juristes. Nous ne faisons que l'emprunter aux conclusions de la Commission officielle franco-italienne, qui fut présidée par M. Scialoja, professeur à l'Université de Rome, et M. F. Larnaudé, de l'Institut de France. Elle trouverait son application dans la matière générale des obligations et des contrats, et serait libellée comme suit :

« Si les obligations de l'un des contractants sont hors de toute proportion avec l'avantage qu'il retire du contrat ou avec la prestation de l'autre, de telle sorte que, suivant les circonstances, il soit à présumer que son consentement n'a pas été suffisamment libre, le juge peut, sur la demande de la partie lésée, annuler le contrat ou réduire les obligations. »

Une telle réforme aurait, en tous temps, le mérite de permettre au juge de corriger les conséquences de certains contrats usuraires qui sont de dangereuses toiles d'araignée tendues à la bonne foi par la malice et par la cupidité. En un temps de déséquilibre monétaire et économique, cette formule assurerait à beaucoup de victimes de ce déséquilibre le moyen d'échapper à des situations iniques pour lesquelles la loi ne prévoit aujourd'hui aucun remède. Les taux exorbitants et injustifiés en matière de location d'im-

wij slechts een voorbeeld dat behoort tot het gebied van het vraagstuk van den « handelseigendom » : wanneer de rechter zal staan tegenover een onwilligen verhuurder, die bij het verstrijken van een huur-overeenkomst zich al de opbrengst wil toeëigenen van de meerwaarde die zijn huurder aan het onroerend goed heeft verzekerd door zijn persoonlijk werk (cliënteel, uitvinding, fabrieksmerk), zal het beginsel van de verrijking zonder reden heel en al en op zich zelf de toekenning billijken van eene gerechtelijke vergoeding aan den uittreddenden huurder.

*
**

Het tweede beginsel, dat naar onze meening ook eene plaats zou moeten vinden in ons Burgerlijk Wetboek, is meer gewaagd, ofschoon het, wel beschouwd, niets anders doet dan op al de overeenkomsten een ouden regel toe te passen, die door artikel 1674 in zake van onroerende goederen wordt bekrachtigd : teniet-doening ter zake van benadeeling. Inderdaad, van nu af reeds, wanneer de verkoper van een onroerend goed benadeeld werd voor meer dan zeven twaalfden in de vaststelling van den overeengekomen prijs, kan hij in rechten de teniet-doening van den verkoop eischen, trots alle anderszeggende bepaling in de overeenkomst ingeschreven. Laten wij dien regel ruimer maken. Drijven wij er van de toepassing door voor de verrichtingen betreffende roerende goederen : verkoop en verhuring van zaken, leeningen, verzekeringen, aanleggen van renten, enz., mits aan het oordeel van den rechter geene zoo enge en strenge perken te stellen als deze van artikel 1674. Onze formule, wordt door hoogstaande juristen verdedigd. Wij ontleenen ze slechts aan de besluiten van de Fransch-Italiaansche officiele commissie die was voorgezeten door den heer Scialoja, professor aan de Universiteit te Rome, en den heer F. Larnaudé van het « Institut de France ». Zij zou hare toepassing krijgen in de algemeene zaken van verplichtingen en overeenkomsten, en luiden als volgt :

« Zijn de verplichtingen van een der contractanten buiten alle verhouding met het voordeel dat hij trekt uit het contract of met de uitkeering van den andere, zoodanig dat volgens de omstandigheden het te vermoeden is dat zijne toestemming niet ten volle vrij is geweest, kan de rechter, op verzoek van de benadeelde partij, het contract vernietigen of de verplichtingen verminderen. »

Eene dergelijke hervorming zou te allen tijde de verdienste hebben, den rechter toe te laten de gevolgen te verbeteren van sommige woekercontracten, welke gevaarlijke valstrikken zijn om door sluwheid en hebzucht de goede trouw te verschalken. In een tijd van geldelijk en economisch onevenwicht, zou deze formule aan vele slachtoffers van dit onevenwicht het middel aan de hand doen om te ontsnappen aan de ongerechtigde toestanden waarop de wet thans geen hulpmiddel voorziet. De hooge en onbil-

meubles pourraient notamment être corrigés, par l'effet d'une telle disposition légale qui préviendrait peut-être beaucoup d'abus. Cependant les bases traditionnelles du droit n'en seraient point atteintes. Bien au contraire. Notre proposition se borne à remettre en vigueur des règles classiques et qui ont été trop oubliées.

Très opportunément, croyons-nous, elle réintroduirait plus d'équité dans la loi.

H. CARTON DE WIART.

PROJET DE LOI

ARTICLE PREMIER.

La disposition suivante est insérée au Code civil, où elle forme l'article 712bis :

« Quiconque s'enrichit sans cause au détriment d'une autre personne, est tenue de l'indemniser, dans la mesure de son propre enrichissement, de ce dont elle s'est appauvrie. »

ART. 2.

La disposition suivante est insérée au Code civil, où elle forme l'article 1106bis :

« Si les obligations de l'un des contractants sont hors de toute proposition avec l'avantage qu'il retire du contrat ou avec la prestation de l'autre, de telle sorte que, suivant les circonstances, il soit à présumer que son consentement n'a pas été suffisamment libre, le juge peut, sur la demande de la partie lésée, annuler le contrat ou réduire les obligations.

lijke bedragen in zake verhuring van onroerende goederen, zouden namelijk kunnen verbeterd worden door eene zulkdanige wetsbepaling die misschien vele misbruiken zou voorkomen. De traditionneele grondslagen van het recht zouden er nochtans niet door geraakt worden. Integendeel, ons voorstel beperkt zich bij het opnieuw van kracht maken van de klassieke regels die te lang werden vergeten.

Te gepasten tijde, meenen wij, zou zij meer billijkheid in de wet brengen.

H. CARTON DE WIART.

WETSONTWERP

EERSTE ARTIKEL.

De volgende bepaling wordt in het Burgerlijk Wetboek gelascht, waar zij artikel 712bis zal uitmaken :

« Alwie zich zonder oorzaak verrijkt ten nadeele van een ander, is er toe gehouden hem, in de mate van zijn eigen verrijking, te vergoeden, voor datgene waarmede hij zich verarmd heeft. »

ART. 2.

De volgende bepaling wordt in het Burgerlijk Wetboek gelascht, waar zij artikel 1106bis zal uitmaken :

« Indien de verplichtingen van een der contractanten buiten alle verhouding zijn met het voordeel dat hij uit het contract trekt of met de prestatie van den andere, derwijze dat, naar gelang der omstandigheden, het te vermoeden is dat zijn toestemming niet genoegzaam vrij is geweest, kan de rechter, op aanvraag van de benadeelde partij, het contract vernietigen of de verplichtingen verminderen. »

H. CARTON DE WIART.

EUG. STANDAERT.

MAURICE LEMONNIER.

VAN DIEVOET.

EUG. SOUDAN.